

Скіпальська Олена

старший викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування,
аспірант кафедри педагогіки та психології професійної освіти,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна,
elenaskipalska@gmail.com

ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА СТАНОВЛЕННЯ ОПЕРАТОРА ПОВІТРЯНОГО РУХУ ЯК ФАХІВЦЯ

Анотація. У статті розглянуто концепції обґрунтування сучасними науковцями поняття «освітнє середовище». Представленні деякі з підходів щодо тлумачення освітнього середовища та узагальнені в представленій автором таблиці. Професійне становлення майбутніх фахівців формується через розвиток професійних компетентностей під час навчання. У цьому процесі важливе значення має освітнє середовище, де відбувається засвоєння знань. Мета полягає в тому, щоб набути та закріпити компетентності для застосування в професійній діяльності. Аналіз нормативних документів авіаційної галузі дозволив визначити головні цілі формування майбутнього фахівця – оператора повітряного руху та вплив освітнього середовища на становлення фахівця в даній галузі.

Ключові слова: освітнє середовище, фахівець, оператор повітряного руху, конкурентоспроможність, компетентність.

Annotation. The article examines the concepts of “educational environment” by modern scholars. Some of the approaches of the interpretation of the educational environment are presented and summarized in the table made by the author. The professional formation of future specialists is formed through the development of professional competences during training. When knowledge is acquired, educational

environment is of great importance. The goal is to acquire and consolidate competences for use in professional activities. The analysis of aviation regulatory documents allows us to identify the main goals of forming an air traffic controller and impact of educational environment on the formation of a future specialist in aviation field.

Key words: *educational environment, specialist, an air traffic controller, competitiveness, competence*

Вступ. У ст. 47 Закону України «Про вищу освіту» зазначається, що «освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність в сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості» [1].

У сучасному світі, що швидко розвивається, навчальні заклади відіграють важливу роль у розвитку освіти. Враховуючи потреби сучасного суспільства та розвиток технологій, від сучасних навчальних закладів очікується підготовка фахівців, які готові до викликів сучасного світу [2, с. 70]. Формування компетентностей під час навчання у закладах вищої освіти передбачає підготовку відповідального, володіючого своєю професією фахівця, який готовий до професійного зростання. Під час навчання відбувається формування професійних компетентностей, що формує їх професійне становлення як майбутніх фахівців. В цьому процесі особливе місце відводиться освітньому середовищу, де відбувається засвоєння знань, спілкування з метою усвідомити цілі, набуті та закріпити компетентності для застосування у професійної діяльності. Освітнім середовищем стає середовище, коли досягає своїх основних цілей: сприяє підготовці кваліфікованих фахівців відповідального рівня та профіля, забезпечує розвиток особистісних якостей і здібностей студентів і підвищує загальнокультурний рівень студентів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні поняття «освітнє середовище», як даний феномен впливає на становлення оператора повітряного руху як фахівця з урахуванням вимог нормативних документів, таких як «Повітряний кодекс України», «Авіаційна транспортна стратегія України на період до 2030 року» та «Положення про організацію освітнього процесу в державному некомерційному підприємстві «Державний університет «Київський авіаційний інститут».

Виклад основного матеріалу. Вивчення поняття освітнього середовища дозволяє констатувати появу великої кількості наукових праць, які присвячені вивченню освітнього середовища закладу вищої освіти, його характеристик і умов функціонування. Це підтверджують праці вітчизняних дослідників таких як Ю. Багно, О. Сергійчук [2], Н.В. Димар [3], В. Ковальчук [4], І. Л. Федорченко, В. В. Литовка, В. П. Стриженок, Ю. М. Северин [5], М.В. Братко [7], А. Кокарева А., Л. Хоменко-Семенова Л. [8]. та інші. Враховуюче те, наскільки складним та різноманітним є поняття «освітнє середовище» на сучасному етапі, існує багато різних способів його осмислення.

Освітнє середовище створює умови для професійного становлення студентів при дотриманні принципів, а саме відкритості, стабільності, активності, самоорганізації, комунікацій з ЗВО-партнерами, внесення новизни в процес навчання та постійного розвитку [3, с. 160]. Про це також йдеться в дослідженні В. Ковальчук, яка визначає, що навчаючись у вищих навчальних закладах, студенти досягають особистісного самовизначення, розвивають свої розумові здібності та досягають професійної самореалізації. Також дослідниця стверджує, що процеси самовизначення, саморозвитку та самореалізації повинні базуватися на принципах педагогічного партнерства між закладом вищої освіти та студентами. Ці відносини включають спільну діяльність, засновану на конструктивному спілкуванні, що підвищує мотивацію студентів розуміти освітній процес і призводить до якісних змін [4, с. 51].

У процесі навчання освітнє середовище закладу вищої освіти має вирішальне значення для формування особистості майбутнього фахівця. Це

освітнє середовище забезпечує студентам можливість творчо оволодіти цінним досвідом професійної діяльності.

Розглянемо іншу думку щодо визначення «освітнього середовища» групи дослідників. За їх думкою, освітнє середовище – це сукупність зовнішніх факторів, необхідних для ефективного навчання, умов формування та можливостей для розвитку особистості. Навчальні програми, навчально-методичне забезпечення дисциплін, взаємозв'язки студент-студент, студент-викладач, викладач-адміністрація, студент-адміністрація, психологічний контекст відносин між студентами та викладачами та інші зовнішні фактори формують освітній процес [5, с. 272 - 273].

Провідною ідеєю сучасної підготовки майбутнього фахівця є сприяння розвитку природних задатків, якостей, успішності та інтелектуальних здібностей; формуванню інтелектуального потенціалу; налаштування на подальшу активну самодіяльність, яка задовольняє їхні прагнення до самореалізації. Все це створює ефективний метод формування потенціалу та всебічного розвитку особистості студента [6, с. 136].

У сучасному світі всі погоджуються, що освіта є «процесом і результатом поєднання навчання та професійної підготовки», саме на це акцентує увагу М.В. Братко. Вища освіта вирішує складні та багатогранні завдання. Зокрема, освіта передбачає не тільки ознайомлення студента з досягненнями наук і практик, але і засвоєння великої кількості знань, умінь та навичок фахової діяльності, що дає можливість особі з вищою освітою самостійно і відповідально виконувати службові завдання, функції; використовувати досягнення науки і техніки, інтелектуальних та моральних якостей студента, його подальшого самовдосконалення та неперервної освіти. Отже, освітнє середовище вищого навчального закладу є системою, яка складається з багатьох суб'єктів і предметів, і має здатність цілеспрямовано впливати на розвиток особистості та професійної діяльності майбутніх фахівців, забезпечуючи їх готовність до професійної діяльності, продовження навчання та успішне виконання ролей протягом життя. Комплекс умов, особистісних,

матеріальних, технологічних, організаційних і репутаційних ресурсів, необхідних для навчання особистості, створений спеціально для установи, яка виконує свої функції щодо надання вищої освіти та забезпечує можливості для загального та особистісного розвитку студентів [7; с. 13; 7, с. 15].

Сучасність вимагає зміни змісту, структури навчального процесу та освітнього середовища, що змінює сутність освіти та її результати. Нові технології роблять навчання більш захоплюючим та активним, це засновано на активній взаємодії студентів та викладачів, самовираження студентів та розвитку навичок здобувачів та їхнього способу мислення, а не просто на отриманні інформації [6, с. 136].

Сьогодні основна вимога до майбутніх фахівців полягає в тому, щоб їхні компетентності відповідали професійним вимогам суспільства та держави, а також зумовлені потребами технологічного прогресу. Сучасні зміни потребують нові ролі, завдання та нові способи взаємодії. Потенційні фахівці в авіаційній галузі повинні мати не лише професійні навички, але й бути готовими до участі в іншій діяльності – управлінській, організаційній, які необхідні для подальшого професійного розвитку та кар'єрного зростання. Мета освітнього середовища не тільки сприяти розвитку компетенцій, передбачених освітніми програмами, але й допомагати майбутнім спеціалістам авіаційної галузі розвивати навички самоорганізації та самодисципліни, що є дуже важливим для визначення готовності до роботи фахівців. Методи навчання для цієї групи здобувачів повинні бути спрямовані на розвиток самостійності в прийнятті рішень, самоконтролю та самодисципліни. Такі якості, як ініціативність, прагнення, наполегливість і вміння відстоювати та захищати свої інтереси забезпечують умови для розвитку особистості та надають можливості в соціальному середовищі. Оцінка задоволеності навчанням є показником успішного засвоєння програм і досягнення компетентностей [8; с. 54].

Освітнє середовище закладів вищої освіти складається з різноманітних умов, типів, діяльнісних форм і соціальних практик, які забезпечують навчання

студентів вищої освіти та спрямовані на формування цілеспрямованої, мобільної та конкурентоспроможної особистості майбутніх фахівців. За визначенням науковців КІА (А. Кокарєва, Л. Хоменко-Семенова), освітнє середовище – це сукупність можливостей для задоволення професійно-освітніх потреб студента при становленні його професійної компетентності. Розвивальне освітнє середовище закладу вищої освіти є таким, яке дає можливість для високого рівня активності та дозволяє студентам використовувати свій максимальний потенціал [8; с. 55].

Підходи вчених до визначення змісту поняття «освітнє середовище» зведені в таблицю 1.

Таблиця 1

Підходи вчених до визначення змісту поняття «освітнє середовище»*

Автор	Вивчення поняття і його сутнісний зміст
Димар Н.	умови для професійного становлення студентів, розвитку їх розумових здібностей та досягнення професійної самореалізації
Ковальчук В.	процеси самовизначення, саморозвитку та самореалізації, які базуються на принципах педагогічного партнерства між закладом вищої освіти та студентами
Федорченко, І. Л., Литовка, В. В., Стриженок, В. П., & Северин, Ю. М.	сукупність зовнішніх факторів, необхідних для ефективного навчання, умов формування та можливостей для розвитку особистості
Molodovska, Y., Vainola, R., Lisnevskaya, N., Biriuk, L., Kostenko, L., & Bosyi, O.	сприяння розвитку природних задатків, якостей, успішності та інтелектуальних здібностей; формуванню інтелектуального потенціалу; налаштування на подальшу активну самодіяльність, яка задовольняє їхні прагнення до самореалізації. Все це створює ефективний метод формування потенціалу та всебічного розвитку особистості студента
Братко М.	система, яка складається з багатьох суб'єктів і предметів, і має здатність цілеспрямовано впливати на розвиток особистості та професійної діяльності майбутніх фахівців, забезпечуючи їх готовність до професійної діяльності, продовження навчання та успішне виконання ролей протягом життя
Кокарєва А., Хоменко-Семенова Л.	сукупність можливостей для задоволення професійно-освітніх потреб студента при становленні його професійної компетентності

**Створено автором за джерелами [3 - 8]*

Дана таблиця дозволяє дійти до висновку про те, що об'єднує визначення «освітнє середовище» вищезгаданих дослідників. Це сукупність умов, ресурсів та взаємодій для саморозвитку та самореалізації студентів; сприяння розвитку природніх здібностей для становлення особистості, як фахівця; можливість та доступність для потреб студентів при становленні їхніх професійних компетенцій. Концепція доступності починається з простої передумови: світ взаємодіє з нами так само, як і ми взаємодіємо з ним. Можливість – це те, що навколишній світ дозволяє робити з ним. Винахідник терміну Дж. Гібсон, припустив, що форма об'єктів, які оточують нас, формує сприйняття того, що з ними можна робити. Будучи у фізичному світі, ми набуваємо уявлення про те, як використовувати об'єкти та властивості світу [9, с. 4].

За теорією Гібсона, викладачі повинні надати можливість студентам отримати всі доступні знання, навички та уміння; створити умови, що означає освітнє середовище для набуття знань та компетентностей для використання в подальшому кар'єрному та особистісному зростанні. З огляду на це, формування готовності операторів повітряного руху є необхідною умовою їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Сьогодні в країні складна ситуація, особливо для майбутніх операторів повітряного руху. Опитування, яке було проведено в рамках моніторингу системи менеджменту якості в Київському авіаційному інституті (на час проведення опитування - НАУ), виявило низку проблем, пов'язаних з реалізацією планів та амбіцій операторів повітряного руху щодо майбутньої професійної діяльності. Отже, як варіант, є вірогідність, що студенти будуть втілювати свої професійні амбіції в інших країнах, щонайменше, поки ситуація не стабілізується. Таким чином, на рішення про міграцію для здобуття вищої освіти, чи пошуку роботи впливає політична нестабільність, проблеми з працевлаштуванням, але є і фактори «притягання», такі як культурне пізнання, міжнародне стажування, обмін знань, тощо [10, с. 157]. Міжнародний досвід, накопичений студентами, це елемент «молодіжної культури мобільності», в якій студенти прагнуть накопичити капітал. Завдяки міжнародному досвіду,

студенти вдосконалюють свої навички, що розглядається як найважливіший актив, здатний приносити вигоду в економічних питаннях у довгостроковій перспективі [10, с. 161].

Вивчення нормативних документів доводить, що підготовка майбутнього оператора повітряного руху зорієнтована на запити держави й суспільства щодо підвищення технологічного розвитку і новітніх розробок в означеній сфері, на глобальні виклики, які впливають на створення ділових та культурних зав'язків між різними країнами світу, зростання участі країни у світовій економіці, розширення можливостей для діяльності в даній сфері. Отже, підготовка майбутніх операторів повітряного руху повинна враховувати в освітньому процесі виклики сьогодення та подальші перспективи.

Спираючись на «Повітряний кодекс України», акцентуємо увагу на деяких специфічних рисах, які притаманні галузі авіаційного транспорту:

- 1) знаходиться у безпосередній взаємодії з економічною, енергетичною, екологічною й соціальною галузями та забезпечує її конкурентоспроможність на ринку;
- 2) здійснює безпосередній вплив на стан національної безпеки держави, оскільки орієнтована на проектування та виробництво продукції оборонного призначення;
- 3) орієнтована на створення конкурентоздатної продукції та виведення її на світовий ринок;
- 4) є однією із провідних галузей промисловості та найбільш капітало- та наукомістких галузей економіки.

Саме для операторів повітряного руху необхідно володіти знаннями щодо організації використання повітряного простору України. Це, в свою чергу, передбачає:

- 1) визначення структури та класифікації повітряного простору України;
- 2) планування та координацію діяльності з використання повітряного простору України відповідно до державних пріоритетів;

3) забезпечення інформацією щодо використання повітряного простору України;

4) організація повітряного руху, що включає: а) обслуговування повітряного руху; б) управління використанням повітряного простору України; в) організацію потоків повітряного руху;

5) забезпечення контролю за дотриманням порядку та правил використання повітряного простору України у певних районах;

6) обслуговування аеронавігаційною інформацією;

7) аварійне сповіщення;

8) метеорологічне обслуговування;

9) забезпечення зв'язку, навігації, спостереження [11].

Слід додати, що одним із базових документів, який регламентує організацію та проведення освітнього процесу в ДНП «Державний університет «Київський Авіаційний Інститут», є «Положення про організацію освітнього процесу в державному некомерційному підприємстві «Державний університет «Київський авіаційний інститут» (2024), що включає такі складові: загальні положення; рівні та ступені вищої освіти; стандарти вищої освіти та освітні програми; організаційне та методичне забезпечення освітнього процесу; внутрішня система забезпечення якості освітнього процесу; права та обов'язки здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників та інше [12].

Безпосередньо освітній процес та його організація ґрунтується на наступних критеріях: повага; забезпечення прав і свобод людини, зокрема права на освіту; відповідальності чинному законодавству; створення безпечного освітнього середовища; органічної єдності навчальної, методичної науково-дослідницької та організаційної роботи; а також, нерозривної єдності форм і змісту навчання та потреб професійної діяльності; забезпечення якості освіти та студентоцентрованого навчання.

У «Авіаційній транспортній стратегії України на період до 2030 року» (2019) наголошується на значущості розвитку авіаційної галузі як складової частини національної транспортної системи України, створення сучасної

авіаційної транспортної інфраструктури, реалізації авіаційного транзитного потенціалу України, підвищенні доступності авіаперевезень для широких верств населення та сприянні конкуренції ринку авіатранспорту [13].

Освіта є важливим компонентом розвитку країни. Згідно з цим, освіта – це частина розвитку людських ресурсів; це процес активного навчання, спрямований на розвиток потенціалу студентів, щоб вони мали особистість, розум і навички, які будуть корисними для них самих, їхнього навколишнього середовища, нації та держави. Викладачі є одним із ключових компонентів підвищення якості освіти. Урядом держави встановлюються стандарти компетентності викладачів, щоб гарантувати, що їхня робота є результативна. Результативність – це реальна поведінка, яку демонструє педагог, а саме сприяння змінам в освіті, реалізація конструктивних ідей, коригування та спрямування здібностей студента, уникнення перешкод у досягненні результатів, надання автономії у прийнятті рішень [14, с. 182].

Висновки. Освітнє середовище — це складна концепція, яка охоплює всі різноманітні завдання, взаємодії, стосунки, фізичні, емоційні та інтелектуальні фактори, які присутні під час навчання студентів. Освітнє середовище впливає на якість навчання та результати навчання. Відкрите, доступне, активне середовище гарантує якість освіти. Залучення студентів до активного навчання, де розвивається критичне мислення, акцентується увага на проблемному мисленні визнає студентів повноправними учасниками освітнього процесу. Вони мають здатність впливати на процес прийняття рішень, визначати перспективи розвитку в спільноті.

Тенденція сучасної фахової освіти операторів повітряного руху полягає в переході від вузькопредметної підготовки до високоякісної професійної підготовки, що має забезпечити широкий спектр знань та вмінь майбутніх фахівців, здатних до постійного оновлення своїх компетентностей згідно до вимог держави, міжнародних стандартів та суспільства.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № № 1556-VII. (з останніми змінами, внесеними згідно із Законом [№ 4186-IX від 08.01.2025](#)) .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 26.02.2025).
2. Bahno, Yu., & Serhiichuk, O. (2024). Didactic principles of implementation of mixed forms of education in the educational environment of educational institutions. *Scientia et Societas*, 3(2), 70-81. URL: <https://sets.com.ua/journals/vol-3-no-2-2024/didactic-principles-of-implementation-of-mixed-forms-of-education-in-the-educational-environment-of-educational-institutions> (дата звернення: 17.02.25).
3. Димар Н.В. Освітнє середовище закладу вищої освіти як фактор впливу на формування фахових компетентностей студентів. *Педагогіка та психологія сьогодення: теорія та практика: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції* (21-22 січня 2022р., м. Одеса). – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2022. – 196 с. URL: https://kpibs.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/126/2022/02/pifp_org_%D1%8F%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C_2022_%D0%A1%D0%90%D0%99%D0%A2.pdf (дата звернення 17.02.25)
4. Ковальчук В. Освітнє середовище закладу професійної освіти як фактор розвитку особистості майбутнього фахівця. *Креативна педагогіка: [науковий журнал] / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»*. Житомир, 2023. Вип. 16. 141 с. С.48-53 URL: https://library.zu.edu.ua/doc/creat_pedagog/16/2022-2023_16.pdf (дата звернення 15.02.25)
5. Федорченко, І. Л., Литовка, В. В., Стриженок, В. П., Северин, Ю. М. (2024). Оцінка показників сприйняття освітнього середовища студентами-медиками у Полтавському державному медичному університеті. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії*, 24(4), 272-276. <https://doi.org/10.31718/2077-1096.24.4.272> URL:

<https://visnyk-umsa.com.ua/index.php/journal/article/view/1140> (дата звернення 15.02.25)

6. Molodovska, Y., Vainola, R., Lisnevskaya, N., Biriuk, L., Kostenko, L., & Bosyi, O. (2024). Use of interactive technologies in an innovative educational environment. *Revista Eduweb*, 18(3), 134-156. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.03.11> URL: <https://revistaeduweb.org/check/18-3/11-134-156.pdf> (дата звернення 15.02.25)

7. М.В. Братко. Освітнє середовище вищого навчального закладу: функціональний аспект. *Педагогічний Процес: теорія і Практика*, № 1-2 (46-47), 2015. - С. 11-17. URL: https://www.researchgate.net/publication/290818574_Osvitne_seredovise_visogo_na_vcalnogo_zakladu_funkcionalnij_aspekt (дата звернення 15.02.25)

8. Кокарева А., Хоменко-Семенова Л. Освітньо-інформаційне середовище ЗВТО як осередок становлення сучасного фахівця. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти: збірник наукових праць*. Київ, Національний авіаційний університет, 2023. - С. 53-56. URL: <https://er.nau.edu.ua/items/b27e0706-58ce-4de7-a75f-4a71e0774222> (дата звернення 15.02.25)

9. Sorin Adam Matei, February 2020 What is affordance theory and how can it be used in communication research? P. 1-9. URL: https://www.researchgate.net/publication/339737255_What_is_affordance_theory_and_how_can_it_be_used_in_communication_research (дата звернення 15.02.25)

10. Tokas, S., Sharma, A., Mishra, R., & Yadav, R. (2022). Non-Economic Motivations behind International Student Mobility: An Interdisciplinary Perspective. *Journal of International Students*, 13(2), 155-171. DOI: <https://doi.org/10.32674/jis.v13i2.4577> URL: <https://www.ojed.org/jis/article/view/4577/2522> (дата звернення 15.02.25)

11. Повітряний кодекс України, 19 травня 2011 року № 3393-VI (з останніми змінами, внесеними згідно з Законом [№ 4017-IX від 10.10.2024](#)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення 17.02.25)

12. Положення про організацію освітнього процесу в державному некомерційному підприємстві «Державний університет «Київський авіаційний інститут: затверджено Вченою радою ДНП «ДУ»КАІ» 19 грудня 2024, Протокол № 1. URL: <https://nau.edu.ua/ua/menu/navchannya/organizatsiynе-tа-metodichne-zabezpechennya-osvitnogo-protsesu/polozhennya.html> (дата звернення 17.02.25)

13. Авіаційна транспортна стратегія України на період до 2030 року. 2019. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року: Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2024 р. № 1550. (з останніми змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 272 від 07.03.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-2024-%D0%BF#Text>

14. Wahyuti, Y., & Boussanlègue, T. (2025). Empowerment Leadership in Improving Teacher Motivation and Performance in Educational Environments. *PPSDP International Journal of Education*, 4(1), 182–191. DOI: <https://doi.org/10.59175/pijed.v4i1.404> URL: <https://ejournal.ppsdp.org/index.php/pijed/article/view/404> (дата звернення 17.02.25)